

Stjórnarráð Íslands
Matvælaráðuneytið

Umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneyti
Skuggasundi 1
101 Reykjavík

mar@mar.is
545 9700

Skúlagötu 4,
101 Reykjavík

stjornarradid.is

Reykjavík 2. nóvember 2022
Tilv.: MAR22040030/02.04

Efni: Umsögn Matvælaráðuneytisins um grænbók um líffræðilega fjölbreytni íslenskra vistkerfa

Matvælaráðuneytið hefur tekið virkan þátt í gerð grænbókar um líffræðilega fjölbreytni íslenskra vistkerfa. Í þessari umsögn vill ráðuneytið draga fram nánar stefnuna varðandi viðfangsefni sem falla undir helstu áherslur í kafla 4.3. í grænbókinni.

Verndun erfðaaauðlinda

Matvælaráðuneytið telur mikilvægt að fjallað verði ítarlegar um verndun erfðaaauðlinda í nýri stefnu um vernd líffræðilegrar fjölbreytni. Þannig þarf að skoða hvernig best verði tryggt viðhald erfðaaauðlinda þeirra tegunda dýra og planta sem notaðar eru í landbúnaði hér á landi m.a. með hliðsjón af tillögum *Erfðanefndar landbúnaðarins að landsáætlun um verndun erfðaaauðlinda i íslenskri náttúru og landbúnaði*. Nauðsynlegt er að skýra betur ábyrgð á eftirfylgni áætlunarinnar og að hún sé nýtt við stefnumörkun stjórnvalda þar sem það á við.

Net verndarsvæða og fullnægjandi verndarráðstafanir í hafi

Matvælaráðuneytið vinnur að því að setja reglur um verndun viðkvæmra botnvistkerfa gegn botnveiðum í samræmi við tillögur Hafrannsóknastofnunar um svæði sem metin eru verndarþurfi samkvæmt vistkerfavísum; skilgreindar vísitegundir um viðkvæm botnsjávarvistkerfi. Einnig er unnið að mótuð skýrra verkferla til að tryggja verndun viðkvæmra vistkerfa þar sem botnveiðar hafa ekki verið stundaðar, í þágu varúðarsjónarmiða, en sem gætu komið til greina sem veiðisvæði m.a. vegna breytinga í göngumynstri nytjastofna.

Jafnframt þarf að skilgreina með hliðsjón af alþjóðlegum viðmiðum hvað teljist fullnægjandi eða áhrifaríkar verndarráðstafanir á hafsvæðum eða „other effective area-based conservation measures“ og sem lið í að ná alþjóðlegum markmiðum um verndun hafsvæða.

Einnig er brýnt að rannsaka hvaða svæði á grunnsævi þarf nasta meiri verndunar og mögulega tengingu þeirra við verndarsvæði á landi t.d. núverandi náttúruverndarsvæði og/eða svæði á B-hluta náttúruminjaskrár. Þetta felur í sér að auka þarf áherslu á kortlagningu vistgerða á grunnsævi, mat á ástandi þeirra, verndargildi og verndarstöðu.

Mikilvægt er að marka heildstæða stefnu og aðgerðaáætlun um áherslur og forgang rannsókna sem veita niðurstöður sem þarf til upplýstrar ákvarðanatöku um svæðisbundna nýtingu og verndun íslenskra haf- og strandsvæða, til að vernda líffræðilega fjölbreytni og sjálfbærari nýtingu auðlinda.

Endurheimt vistkerfa

Matvælaráðherra gaf nýlega út Land og líf, heildstæða stefnu til 10 ára um landgræðslu og skógrækt, ásamt aðgerðaáætlun til fimm ára. Þar er sett fram leiðarljós um að auðlindir þjóðarinnar, sem eru fólgnar í gróðri og jarðvegi, verði verndaðar, endurheimtar og efldar og að tryggð verði sjálfbær nýting þeirra. Sett er fram eftirfarandi framtíðarsýn fyrir landgræðslu og skógrækt á Íslandi:

- Ástand vistkerfa og líffræðileg fjölbreytni þeirra er í samræmi við vistgetu.

- Nýting skóga, votlendis og annarra vistkerfa er sjálfbær og þau hafa öflugan viðnámsþrótt gegn náttúrulegum áföllum og öðru raski.
- Vistkerfi landsins geyma ríkulegt magn af kolefni í jarðvegi og gróðri og gegna lykilhlutverki í að Ísland bindi meira kolefni en það losar.
- Aukin landgæði í skógum og blómlegri vistkerfum styðja við bætt lífsgæði, lýðheilsu og eykur þanþol samfélaga gagnvart umhverfisbreytingum.
- Land býr yfir gæðum sem styðja við fjölbreytta atvinnustarfsemi og sjálfbæra þróun byggða um allt land.

Stefnan felur í sér mikla áherslu á samþættingu markmiða í loftslagsmálum og fyrir líffræðilega fjölbreytni. Eðlilegt er því að horft verði til þessarar stefnu við gerð hvítbókar og síðar stefnu fyrir líffræðilega fjölbreytni, ekki síst hvað varðar verndun og endurheimt vistkerfa á landi og sjálfbæra landnýtingu.

Skipulag landnotkunar og haf- og strandsvæða

Matvælaráðuneytið tekur virkan þátt í vinnu við strandsvæðaskipulag. Í þeirri vinnu er vistkerfisnálgun og sjálfbær nýting sett á oddinn og mikilvægi þess að gögn séu lögð til grundvallar stefnumarkandi ákvörðun um nýtingu strandsvæða. Komið hefur í ljós í þessari vinnu að nokkuð skortir á að fullnægjandi gögn séu til varðandi t.d. strandvistkerfin og lífríki grunnsævis á umræddu skipulagssvæði.

Jafnframt mun MAR beita sér fyrir því að endurskoðuð landsskipulagsstefna kveði á um meiri samþættingu skipulagsáætlana við líffræðilega fjölbreytni. Þetta er best gert með því að sveitarfélög og aðrir hafi sem best gögn til að byggja á sínar ákvarðanir.

Stjórн auðlindanýtingar – sjálfbær nýting

Matvælaráðuneytið fer með málefni nýtingar sjávar og lands. Nýting vistkerfa lands og sjávar hefur áhrif á þau vistkerfi sem þar eru. Sjálfbær landnýting felur í sér að ganga ekki á þau vistkerfi sem þar eru og að hún sé í samræmi við ástand lands. Sjá má glögg merki þess að ástand vistkerfa landsins er langt frá því að vera í samræmi við aðstæður eða vistgetu. Því þarf stjórnum nýtingar að byggja á vistkerfisnálgun sem felur í sér að taka mið af öllum þáttum vistkerfis við nýtingu og svæðisbundinni vöktun á áhrifum nýtingar og viðgang vistkerfa. Áherslur matvælaráðuneytisins eru að auka þessa áherslu, bæði til lands og sjávar.

Lýðheilsa

Neytendur íslenskra afurða þurfa að geta treyst því að þau matvæli sem framleidd eru á Íslandi séu örugg og ógni ekki heilsu almennings. Matvælaöryggi er grunnur að verðmætasköpun og sölu íslenskra matvæla á innlendum og erlendum markaði. Matvælaöryggi skal tryggt með innra eftirliti, áhættugreiningu, rekjanleika afurða og vara, varúðaraðgerðum, fræðslu, upplýsingamiðlun, rannsóknum, neytendavernd og opinberu eftirliti.

Stjórnvöld geta stuðlað að betra aðgengi að óbyggðum víðernum og grænum svæðum til útvistar sem er lykilatriði í bættri lýðheilsu. Skógar, einkum í grennd við þéttbýli, gagnast mörgum til útvistar. Flestir skógar við þéttbýli eru á vegum skógræktarfélaga, oft á landi sveitarfélaga. Því eru skógræktarfélög og sveitarfélög lykilaðilar til að vinna að framgangi þessarar aðgerðar sem vinnur að markmiði um bætta lýðheilsu. Matvælaráðuneytið styður við þetta skógræktarstarf skógræktarfélaga og gert er ráð fyrir að það haldi áfram með aukinni áherslu á ræktun útvistarskóga í nágrenni þéttbýlis.

Forvarnir, vöktun, aðgerðir

Matvælaframleiðslu á Íslandi getur stafað ógn af ágengum framandi tegundum. Íslensk vistkerfi eru viðkvæm og einstaka tegundir geta haft mikil áhrif á þau, einkum framandi ágengar tegundir. Þetta á við bæði land og sjó. Við þetta bætast loftslagsbreytingar sem geta gert nýjum tegundum kleift að nema land. Ástæða er til að leggja mat á hvort gildandi lagaákvæði um innflutning á plöntum og jarðvegi og eftirlit tryggi nægilega vel að framandi tegundir berist ekki til landsins og nái fótfestu úti í náttúrunni.

Hvorki er markviss vöktun með ágengum framandi tegundum á eða við Ísland og finnist þær er ekki ljóst hvar ábyrgðin liggar á því að fjármagna aðgerðir gegn útbreiðslu þeirra eða mati á ágengni tegundanna. Þetta þarf að skýra betur.

Jafnframt hefur komið í ljós að stjórnsýsla sem tengist ágengum framandi tegundum er veik og hana þarf að styrkja. Skerpa þarf á hlutverki helstu eftirlits- og vöktunarstofnana hvað varðar þetta

viðfangsefni, og skýra viðbragðs- og stjórnsýsluferla.

Forvarnir eru ódýrasta leiðin til að komast hjá neikvæðum áhrifum sem fylgt geta ágengum framandi lífverum. Ágengar framandi tegundir eru skilgreindar hjá Samningi Sameinuðu þjóðanna um líffræðilega fjölbreytni sem ein stærsta ógnin við líffræðilega fjölbreytni á heimsvísu.

Áhættumat og leiðbeiningar

Matvælaráðuneytið hefur, í samræmi við nýja stefnu um landgræðslu og skógrækt, leitað til umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneytisins eftir að sérfræðinganeftnd um innflutning, ræktun og dreifingu á framandi tegundum meti áhættu af ræktun helstu tegunda sem notaðar eru í skógrækt.

Æskilegt er að sérfræðinganeftndin hafi burði til þess að vera stjórnvöldum almennt til leiðsagnar um hvort og hvernig nota megi mismunandi tegundir í ræktun og matvælaframleiðslu og hafi heimild til að setja saman áhættulista yfir slíkar tegundir. Jafnframt þarf að skoða hvort skýra þurfi hlutverk og verkefni nefndarinnar betur.

Þekking, fræðsla, rannsóknir og vöktun

Afar mikilvægt er að byggja undir þekkingu matvælaframleiðenda á mikilvægi líffræðilegrar fjölbreytni. Hugtakið sem slíkt er flókið en birtist í ýmsum þáttum daglegs lífs meðal framleiðenda sem byggja á nýtingu náttúruauðlinda. Skilningur þarf að vera fyrir hendi á samhengi mismunandi þáttu vistkerfisins og hvernig nýting á einni tegund hefur áhrif á fæðuvefi og vistkerfin í heild. Þátttaka landeigenda og/eða nýtingaraðila í vöktunarstarfi sem tengist nýtingu er ein leið til að auka þennan skilning. Fyrir því er talsverð hefð meðal sjómanna við vöktun fiskistofna og unnið er í því að auka þátttöku bænda í slíkum verkefnum. Vöktun og skýrslugjöf sjómanna og bænda sem varða líffræðilega fjölbreytni getur verið grundvöllur þess að takist að tryggja verndun viðkvæmra vistkerfa og búsvæða í hafi og á landi.

Innleiðing og eftirfylgni stefnu

Mjög brýnt er að þróa og innleiða mælikvarða sem geta gefið skýrari vísbendingar um stöðu og þróun vistkerfa Íslands. Slíkir mælikvarðar eru eina leiðin til að meta árangur stefnu um líffræðilega fjölbreytni. Hefja þarf samstarf á milli helstu vísindastofnana landsins og tilheyrandi ráðuneyta til að þróa slíka mælikvarða, tryggja reglulega vöktun þeirra og innleiða þá í tilheyrandi stefnur og aðgerðaáætlunar.

f. h. matvælaráðherra

Björn H. Barkarson
Björn Helgi Barkarson

